

A szerkesztőbizottság tagjai:

BARTHA ELEK, FÜLEMILE ÁGNES, KEMECSI LAJOS, KÓSA LÁSZLÓ,
KÜLLÖS IMOLA, MOHAY TAMÁS, PALÁDI-KOVÁCS ATTILA, POZSONY
FERENC, SZARVAS ZSUZSA, VARGYAS GÁBOR.

Felelős szerkesztő:

VIGA GYULA

A szerkesztő munkatársai:

BÁTI ANIKÓ – JUHÁSZ KATALIN

Számunk szerkesztésében PÓCS ÉVA közreműködött.

A szerkesztőség címe: MTA BTK Néprajztudományi Intézet H–1097 Budapest IX.

Tóth Kálmán utca 4. Telefon: +36 1 224-6782

e-mail: vigagyula@gmail.com

TARTALOM

Tanulmányok és közlemények

- NÉMETH Ildikó:* Boszorkányos szomszédság. Esettanulmány egy
1630. évi soproni boszorkányper kapcsán 365
- ILYEFALVI Emese:* Textualizációs eljárások, tipológiai kísérletek, digitális adatbázisok.
Az összehasonlító szövegfolklorisztikai kutatások jövője a ráolvasások tükrében 383
- BALATONYI Judit:* *Communitasok* és versengő diskurzusok a gyimesből induló
pünkösdi gyalogos zárándoklaton 416
- HESZ Ágnes:* Egy ravatalozó története: a temetkezési rítusok modernizációjának
fogadtatása egy erdélyi faluközösségben 439
- MIRJAM Mencej:* Kisértetek az egyetemen 455
- LAURA Jiga Iliescu:* Por a szentek szeméből – kísérlet egy rejtett rítus rekonstrukciójára 475
- PETI Lehel:* A pünkösdzimusra való áttérés okai és funkciói egy moldvai
roma közösségben 485

Viták, vélemények

- FODOR István:* Sámánok voltak-e táltosaink? Megjegyzések Pócs Éva dolgozatához 510
- WILHELM Gábor:* A honfoglalás kori ősvallás az összehasonlítás tükrében –
Reflexió Pócs Éva tanulmányára 524

Könyismertetések

533

Shimamura, Ippai: *The Roots Seekers. Shamanism and Ethnicity among the mongol Buryats* (Mátéffy Atilla), Wilhelm Gábor: Sámántárgyak. Diószegi Vilmos gyűjteménye (Mészáros Csaba), Fedeles Tamás: „Isten nevében utaztunk” (Balatonyi Judit), Tánczos Vilmos: Csiksomlyó a népi vallásosságban (Mohay Tamás), Iancu Laura: Vallás Magyarfaluban (Mohay Tamás), Barna Gábor: Vallási néprajzi tanulmányok (Gyöngyössi Orsolya), Liszka József: Szent Háromság egy Isten dicsőségére... (Klamár Zoltán), Terdik Szilveszter – Bara Júlia: „...kincseiből újat és régít hoz elő” (Szacsavay Éva), Hesz Ágnes – Pócs Éva (szerk.): Orvosistenektől a hortikulturális utópiáig (Tamás Ildikó), Az Érd-ófalui Szent Mihály-templom műemléki helyreállítása és Historia Domusa (Bárh János), Gagy József: Hiedelemszövegek Székelyföldről (Czégényi Dóra), Hála József: Különös kövek, csodás csontok (Lukács László), Kiss Bálint lelkipásztor élete és munkássága /1772-1853/ (Bognár Szabina), Nagy Ilona: A Grimm-meséktől a modern mondáig (Havay Viktória), Tuba Márta: A tündérmese szövegtípusa (Voigt Vilmos), Sápy Szilvia: Halotti búcsúztatók (Szigeti Jenő), Lukács László: Objekte, Lebensformen, Volksbräuche (Kisbán Eszter), Liszka József: Határvidékek. Határok és határtalanságok az összehasonlító folklorisztika és etnológia szempontjából (Gráfik Imre), Paládi-Kovács Attila: Népek, térségek, hagyományok (Pétercsák Tivadar), Tizedesek, utcapapák, fertálmesterek a Kárpát-medencében (Gráfik Imre), Vargyas Lajos művelődéspolitikai írásai (Mikos Éva)

A kötet végén újabb tanulmányok Egerből, illetve az egri fertálymesterséggel kapcsolatban. Csonka-Takács Eszter: *Az egri fertálymesterség a Szellemi Kulturális örökség része* (177–181. oldal); Verók Attila – Petercsák Tivadar – Veres Gábor: *Az egri fertálymesterség pályázata a Szellemi Kulturális örökség jegyzékére történő felvételhez* (183–202. oldal); Veres Gábor: *Az egri fertálymesterség hagyományai – Oktatási, ismeretátadási lehetőségek, múzeumpedagógia* (203–209. oldal).

Minden tanulmány a szükséges forrásmegjelöléssel, olykor bőséges szakirodalmi hivatkozással került közlésre, valamint, ahol az indokolt fekete-fehér fényképekkel (melyek ugyan kissé „besültek”) és grafikai ábrákkal illusztrálva.

A konferencia kiadványt a kötet szerzőinek felsorolása zárja, munkahelyük föltüntetésével. (Megjegyezzük, hogy újabban – a gyors szakmai kapcsolat kialakítás érdekében – már gyakorlat az érintettek elérhetőségének a megadása is.)

Véleményünk szerint hasznos lett volna – a nemzetközi tudományos érdeklődés fölkeltése, kiértékelése érdekében – az egyes tanulmányok rövid összegezését a kötet végén idegen nyelvre (angol, német) fordítva is publikálni.

A konferencia és a tanulmánykötet elérte célját: a Kárpát-medencei általános fertálymesteri gyakorlat bemutatásától a regionális példákon keresztül (Eger, Gyöngyös, Miskolc, Pécs) eljutott az egri jelenig, és részleteiben is ismerteti ennek a mára már kifejezetten civil szerveződésnek az aktuális helyzetét és jövőbeni lehetőségeit.

Végezetül az amúgy, könyvészetileg elegáns, puha borítójú kiadványból (nyomdai kivitelezője a budapesti Argumentum Kiadó), sajnos nem derül ki, hogy mi az ára, milyen példányszámban jelent meg, s a címlapon szereplő *A helyi érték / Kulturális örökség tanulmányok II.* – föltehetően – sorozat igényteljes kiadvány első kötetének mi volt a témája.

A hazai könyvterjesztés bizonytalanságai ellenére a köz- és szakkönyvtárakba, oktatási és kulturális intézményekbe remélhetően eljut a kötet, melyet haszonnal forgathat mindenki, aki a közösségek önszerveződéseinek – s a mai civil kezdeményezéseknek is hasznos – történeti példái iránt érdeklődik.

Akarjuk-e, hogy éljen a népdal? Vargyas Lajos művelődéspolitikai írásai. *Folkmagazin*, 2015. XXII. évf., XI. különszám. Szerkesztette: Vargyas Gábor, 76 p.

Mikos Éva

A 20. század második fele revival-mozgalmainak létrejöttében több politikai, társadalmi tényező is szerepet játszott. Egyrészt a megszilárdult Kádár-rendszer hagyott némi lehetőséget a szabadabb kulturális élet számára, másrészt a fiatalok nem érezték magukénak a hatalom által támogatott hazai könnyűzenét. A népzenei és néptánc-revival tehát egyfajta kulturális vákuumba illeszkedett. Az államilag támogatott néptánc és népzenei együttesekben színpadra kerülő produkciók ekkoriban stilizált, a szovjet Mojszejev Együttes modorában készült alkotások voltak, s ez egyre kevésbé találkozott az újabb generációk ízlésével. A népzene eredeti előadási módjának színpadra állítása több egymást követő televíziós zenei tehetségkutató műsorban próbálgatta szárnyait. A mozgalom alapítói, Halmos Béla és Sebő Ferenc kezdetben még gitárkísérettel (beat-hangzással) adták elő a népdalokat, később azonban teljesen áttértek a Lajtha László mezősegi felvételein hallható, és lejegyzései alapján megtanulható hangzásra. Ebben az MTA Népzenei Kutatócsoportja (később a Zenetudományi Intézet része) néhány kutatójának, mindenek előtt Vargyas Lajosnak és Martin Györgynek kiemelkedő szerepe volt, akik hozzásegítették a mozgalom tagjait az archiv felvételekhez, s megosztották szakmai tapasztalataikat az érdeklődő fiatalokkal.

A *Röpülj páva* versenyek nyomán szárba szökkenő mozgalomnak és kísérő jelenségeinek hazai társadalomtudományos értékelése egyelőre csak részlegesnek mondható. Néhány egészen kiváló szaktudományos tanulmány készült csupán (például Balogh Balázs és Fülemile Ágnes, a színpadi néptánc esetében Lelkes Zsófia jóvoltából), s több kiváló adattár is rendelkezésre áll (elsősorban Jávorszky Béla Szilárdnak köszönhetően), de a nagy szintézis még várat magára. Legtöbbet maguk az alapítók tettek az ügy érdekében azzal, hogy dokumentálták életük eseményeit, amelyek mára már a történelem részei. Az ő visszaemlékezéseik, s különösen Halmos Béla tanulmányai, interjúi jelentik a kiindulási pontot minden további kutatás számára. Ezek azonban olykor magukon viselik az emlékezet csiszoló hatását, sőt helyenként a kultuszképződés előnyeit és hátrányait, s már ezért sem helyettesíthetnek egy külső tudományos nézőpontot. Mint ahogy nem elegendők a külföldről ide látogató kutatók sajátos szemléletű elemzései sem.

Vargyas Lajos azon kevesek közé tartozott, akik születése pillanatában felismerték a mozgalom jelentőségét, azt, hogy lényegében a kodályi, bartóki úton való továbbhaladásról van szó. S bár szándékait nem csak szóvirágokban, hanem tettekben is kinyilvánította, számos felszólalásban, dolgozatban, véleménycikkekben is népszerűsítette álláspontját, amivel a mozgalom fölül igyekezett szakmai védőernyőt húzni. Ezért fontos kiadvány a Vargyas Lajos művelődéspolitikai írásait újra-kiadó válogatás, amely az úgynevezett *Breuer-vita*, valamint a *Páva-vita* dokumentumait, s még néhány más írást tartalmaz. Így Bakos József *Mátyusföldi gyermekjátékok* című kötetének hányatott sorsáról is többet tudhat meg az olvasó. A kötet végén olvasható néhány olyan közművelődési írás is, amelyek a hagyatékból kerültek elő, eddig még nem láttak napvilágot. A folyóiratszám nem csupán Vargyas Lajos cikkeit közli, hanem a teljes vitákat, illetve a közérdeklődést, közfelháborodást keltő folklorisztikai eseményekkel kapcsolatos egyéb kísérő dokumentumokat is, amivel Vargyas Gábor szerkesztő egy jelentős, eddig nehezen hozzáférhető forráscsoportot tesz újból elérhetővé, elősegítve a további kutatásokat.

A Páva-, valamint a Breuer-vita egyfelől egy nyilvánosság előtt zajló tudományos eszmecsere volt, amely a folklórról való gondolkodás több alapkérdését, így a *hitelesség*, valamint a *megőrizhetőség* problémáját is felszínre hozta. Minden generáció újragondolja ezeket, s mindegyik új választ kínál arra nézve, hogy mi számít autentikusnak, és mi nem, hogy az archívumok hangszalagjairól és kottalejegyzéseiről kiszabadított népdal képes-e új életet kezdeni. A vita a korabeli néprajzi és zenetudományi gondolkodás belviszályaiba is betekintést nyújt.

Másfelől a művelődéspolitikai problémák nem csupán a kultúra, vagy a tudomány, hanem a *társadalom* egyéb alrendszereinek működésébe is bevilágítanak. Az 1960-as és 70-es évek Magyarországnak még a rendszer kritikusai közül is sokan gondolták ugyanis úgy, hogy az egész társadalomnak egységes kultúrára van szüksége, hogy létezik valamiféle szocialista nemzeti kultúra – bármilyen ellentmondásos is ez –, aminek mindenki számára egyformán elfogadhatónak kell lennie. Az a ma már rendkívül naivnak ható elképzelés is általános volt, hogy a társadalom és így a kultúra alakulásába be lehet avatkozni felülről, hogy a folyamatok irányát és terjedését befolyásolni lehet. Ebbe a szépen kialakuló helyzetbe csapott villámként a mozgalom. Az 1960-as és 70-es évek kultúrpolitikája ezen túl számos ellentmondással volt terhelt, s önmagával sem volt mindig következetes. Példának okáért, a cigányzene és a magyarnóta a megvetett „burzsoá csökevény” státuszból az 1970-es és 80-as évekre például a 100 tagú cigányzenekar jóvoltából az egyik legfontosabb exportcikké és turistacsalogató attrakcióvá vált, a műfaj képviselői a művész társadalom elismert tagjai lettek. Hasonlóan ellentmondásos viszonyban volt a rendszer népzenevel és néptáncsal is. Az élénk vita a hagyomány feltámaszthatóságáról egy okra vezethető vissza, s ez pedig hatalmi természetű: a

rendszer vezetői végsős soron nem nézték jó szemmel, hogy bizonyos jelenségek teljesen kicsúsztak az irányításuk alól. A mozgalom megjelenése komoly társadalmi anomáliákra is ráirányította a figyelmet. A korszerűtlennek ítélt hagyományos paraszti kultúra értékeinek felmutatása a túlzott iparosítás és gyors társadalmi átrendeződés ellen való tiltakozás eszközévé is vált. Emellett a vidékről városba költöző, s a gyors életmódváltás miatt magukat gyökértelennek érző fiatalok számára is fogódzót jelentett.

Az, hogy a vitában ki képviselte a reális álláspontot, ma már napnál világosabb. A mozgalom újrateremtette régi előadói stílus egy-két évtized alatt teljesen átalakította a korábban létező néptánc-együttesek repertoárját. De lényegesen nagyobb jelentőségűvé nőtt, mint aminek indult, néhány kedves fiatal esti szórakozásából a 20. század végére pedagógiai program, iskolai tananyag, felsőoktatási szakirány, számos embernek megélhetést nyújtó szakma, sőt jelentős exportcikk lett. Napjainkban senki sem vitázik arról, hogy a Csík Zenekar, vagy a Budapest Bár esetében jogos-e a népzenei elemek használata, hogy élő-e a magyar népdal vagy sem. Innen nézve különösen érdekes, hogy az 1960-as években mennyire másként gondolta ezt az értelmiség, s kisebbségben voltak az optimista vélemények. Amennyire nem volt jogos a népdal feltámaszthatatlanságától félteni a magyar kultúrát, olyannyira nem volt értelme a táncház-mozgalomtól félteni a kórusmozgalmat, amely napjainkig is virágzik, s Kodály vagy Bárdos Lajos népdalfeldolgozásai épp olyan népszerűek a műfajban, mint ötven évvel korábban.